

Висновки. Проведений теоретичний аналіз трактування дозвілля на різних історичних етапах показує, що практично у всіх працях дозвілля розглядається в контексті вільного часу, що розширює проблемне поле дозвілля і подає його як явище багатовимірне. Осмислення дозвілля дає змогу розглянути його аспекти, функції, напрями (види) діяльності, принципи, концепції, моделі і теорії на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень на різних історичних етапах. Дозвілля, що розглядається в семантичному співвідношенні з категорією “вільний час”, можна визначити як діяльнісно-зайняту сферу вільного часу, а також зафіксувати певну їх відмінність. Більшість авторів у своїх дослідженнях характеризують дозвілля як вид діяльності, що вимагає чіткої і цілеспрямованої його організації.

Таким чином, аналіз різних поглядів відображає діалектику соціального, культурного й освітнього простору, а також синергетичний і особистісний підходи в освоєнні сучасного дозвілля. Інакше кажучи, в ході інтеграції дозвілля і його розвитку на базі пошуку основ, підходів, напрямів діяльності, функцій, моделей, концепцій, теорій відбувається міжгалузєва інтеграція, що важливо для моделювання дозвілля в умовах соціуму.

Література

1. Вебер М. Класс, статус, партия / М. Вебер // Социальная стратификация : сборник статей / [под ред. Е.В. Шокина]. – М., 1991.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М., 1984. – 367 с.
3. Георгинский Е.В. Концептуальные определения рекреации [Электронный ресурс] / Е.В. Георгинский. – Режим доступа: <http://www.history.kemsu.ru/PUBLIC/cread/title.htm>.
4. Каргин В.А. Жизненный путь личности: вопросы теории, методологии социально-психологических исследований / В.А. Каргин, Н.А. Хренов; [под ред. Л.В. Сохань]. – К. : Наукова думка, 1987.
5. Макаренко А.С. Семья и воспитание детей / А.С. Макаренко // Собр. соч. в 7 т. – М., 1957. – Т. 4. – С. 345–354.
6. Соколов Э.В. Время и культура досуга (философско-социологическое исследование) : автореф. дис... д-ра филос. наук / Э.В. Соколов. – Л., 1981. – 40 с.
7. Суртаев В.Я. Молодежь и культура : монография / В.Я. Суртаев. – СПб. : СПбГУКИ, 1999. – 224 с.
8. Трегубов Б.А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление / Б.А. Трегубов. – Л. : ЛГУ, 1991. – 151 с.
9. Ядов В.А. Социология в России / В.А. Ядов. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М. : Институт социологии РАН, 1998. – 696 с.

ПОНОМАРЬОВ В.О.

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРЕНЕРА З АТЛЕТИЧНОЇ ГІМНАСТИКИ

Питання про критерії та показники сформованості професійно-педагогічної компетентності тренерів з атлетичної гімнастики виникає в ряді професійно зумовлених ситуацій, першою й найпоширенішою з яких є вирішення питання про просування кадрів у ієрархії спортивно-оздоровчої організації та пов'язаної з цим проблеми диференціації оплати праці. Вирішувати означене питання потрібно й в інших ситуаціях, наприклад, при прийомі на робо-

426

ту нового тренера або навчанні та інструктажі вже працюючого персоналу, де необхідно точно виявити наявний рівень професійно-педагогічної компетентності, причини недоліків та надати кваліфіковану допомогу щодо їх усунення.

Визначення критеріїв, показників та рівнів професійно-педагогічної компетентності необхідне й для науково-дослідної роботи, спрямованої на вдосконалення фахової підготовки майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики для зіставлення ефективності різних її видів та оцінювання готовності випускників до професійної діяльності.

Виходячи з вищесказаного, експлікується необхідність створення універсальної системи діагностики професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики, яка б включала критерії та показники її сформованості.

Обираючи стратегію і тактику виконання цього завдання, ми виходили з того, що основою для подальшого розвитку науки стають результати досліджень попередників, що ґрунтуються на перевірених фактах.

З огляду на це проаналізуємо існуючі варіанти вирішення питання про визначення критеріїв і показників професійно-педагогічної компетентності.

У контексті нашого дослідження корисними є праці І.Ю. Алексєєвої [2], А.В. Батаршева [2], О.І. Гури [6], І.А. Зимньої [7], С.В. Кульневича [9], В.М. Мазіна [10], Є.В. Майорової [2], А.К. Маркової [11] та ін., у яких автори зверталися до проблем діагностики професійно важливих якостей педагогів.

Згадані автори дотримуються єдиної думки в тлумаченні поняття “критерії”, під якими, як правило, розуміють якості, властивості, ознаки об’єкта вивчення, котрі дають змогу говорити про його стан, рівень розвитку, функціонування. Таке розуміння майже збігається з визначенням, наведеним у словнику “Професійна освіта”, де критерій (від грец. *kriterion* – засіб судження, мірило) дефіновано як ознаку, на основі якої дається оцінка якого-небудь явища, дії, ідеї; ознаку, взяту за основу класифікації [13, с. 163].

Мета статті – експлікація показників професійно-педагогічної компетентності тренерів з атлетичної гімнастики.

Серед найбільш загальних вимог до критеріїв науковці називають такі: критерії мають бути об’єктивними; включати найсуттєвіші, основні моменти досліджуваного явища; охоплювати типові сторони явища; формулюватися ясно, коротко, точно; характеризувати саме те, що хоче перевірити дослідник [9, с. 65]; відображати динаміку вимірюваної якості в просторі і часі; по можливості охоплювати основні види професійної діяльності; розкриватися через ряд показників, за мірою прояву яких можна судити про більший чи менший рівень виразності конкретного критерію [10, с. 48].

Поняття критеріїв у зазначених авторів пов’язане з поняттям показників, серед яких розрізняють якісні, які фіксують наявність чи відсутність якої-небудь властивості, та кількісні, котрі фіксують міру розвитку властивості [10, с. 48].

Ми поділяємо позицію науковців щодо розгляду критеріїв і показників як дієвого інструменту, що забезпечує можливість перевірки теоретичних положень. При цьому, акцентуємо увагу на тому, що критерії та якісні показники дають суб’єктивну характеристику досліджуваному явищу, а кількісні – об’єктивну характеристику, даючи змогу його виміряти.

Однак аналіз літератури показав, що існуючі сьогодні діагностичні системи професійно-педагогічної компетентності розроблені для шкільних вчителів або викладачів ВНЗ і не можуть бути використані для діагностики професійно важливих якостей тренерів з атлетичної гімнастики, оскільки специфіка професійної діяльності останніх дуже відрізняється від специфіки праці інших категорій педагогів.

З цієї причини ми звернулися до праць Л.Б. Волошко [4], Є.Н. Гогунова [5], Н.Ю. Зубанової [8], А.І. Нужиної [12], Н.Ш. Фазлєєва [14], С.А. Хазової [15] та інших учених, у яких приділено увагу питанням визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості різноманітних складових професійної компетентності фахівців з фізичного виховання.

Аналіз праць показав, що, як правило, критерії оцінювання різних частин професійної компетентності фахівців з фізичного виховання визначаються авторами на основі конкретних компетенцій, які деталізують ту чи іншу складову професійної компетентності.

Так, наприклад, Л.Б. Волошко визначає такі критерії професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації: пізнавально-змістовний, мотиваційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний, суспільно-професійний та розкриває їх показники. Визначені критерії ґрунтуються на когнітивному (професійні знання), операційно-процесуальному (спеціальні фахові вміння та навички), аксіологічному (інтеріоризована система професійних цінностей реабілітаційної діяльності, професійно значущі особистісні якості) компонентах [4].

Правомірність визначення критеріїв на основі тих чи інших компетенцій підтверджено також у працях І.А. Зимньої. На думку дослідниці, аспекти (компоненти) довільно взятої спеціальної компетентності можуть виступати орієнтиром для визначення критеріїв її оцінювання [7, с. 25]. С.А. Хазова вважає, що кожний структурний компонент професійної компетентності може бути описаний через когнітивно-інтелектуальні, морально-психологічні та діяльнісно-поведінкові критеріальні показники [15, с. 51].

Проте, не зважаючи на досить глибоку розробленість проблеми критеріїв та показників різних складових професійної компетентності фахівців з фізичного виховання, аналіз наукової літератури дав змогу констатувати, що критеріїв і показників, за якими ми могли б об'єктивно зафіксувати наявність чи відсутність професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики, до сьогодні не було розроблено.

На основі визначених вище компетенцій, які входять до складу компонентів професійно-педагогічної компетентності тренерів з атлетичної гімнастики, визначимо та охарактеризуємо критерії її сформованості.

Перший критерій “ціннісне ставлення до споживачів послуг з атлетичної гімнастики” характеризує ставлення тренерів до інших людей, а саме: цінність особистості, індивідуальності, образу життя, культури іншого та себе; готовність бути толерантним у педагогічному спілкуванні. Інакше кажучи, за допомогою цього критерію оцінюється орієнтація в професійній діяльності на іншу людину, розуміння її внутрішнього світу, здатність співчувати, тобто ті

характеристики ставлення, які прийнято зараховувати до складу гуманістичної спрямованості.

На нашу думку, як індикатор сформованості сприйняття іншої людини як цінності може виступати рівень емпатії. Також ми допускаємо використання як такого індикатора і рівень егоцентризму. У цьому разі в основу оцінювання має бути положено припущення про те, що чим він нижчий, тим вища зорієнтованість на іншу людину.

Оцінювання за наступним критерієм “особистісна значущість професійної діяльності” ґрунтується на тому, що у висловлюванні своїх думок з того чи іншого питання (навіть у разі відмови від висловлювання) кожна людина демонструє, що саме та якою мірою для неї важливо, чому вона віддає перевагу, який зміст вона вкладає у свої слова. Ще яскравіше це виступає у вчинках або у відмові від них. Тим самим людина виражає свої життєві цінності, сенси та пріоритети [3].

Визначення міри ясності, послідовності й усвідомленості обстоювання людиною своїх цінностей щодо професійної діяльності (від чіткого та усвідомленого відстоювання своїх пріоритетів до неясних непослідовних натяків) й покладено в основу цього критерію. Цей критерій може бути розкритий, з одного боку, через міру бажання працювати, а з іншого – через усвідомленість вибору тієї чи іншої професійної діяльності.

За критерієм “психологічна готовність до реалізації знань, умінь та навичок, що становлять професійно-педагогічну компетентність у професійній діяльності” оцінюється психологічна зрілість спеціаліста для виконання функцій, що передбачені професійною діяльністю. Теоретично зрілість спеціаліста може бути визначена через характер мотивації, незалежність поведінки від зовнішнього впливу, моральну нормативність, стійкість.

Критерій “знання з теорії та практики атлетичної гімнастики” є мірилом теоретичного знання засобів, програм зміни психофізичного стану того, хто займається атлетичною гімнастикою.

Також до когнітивного компонента, входить критерій “педагогічні та психологічні знання”, який характеризує теоретичне знання засобів, способів виконання педагогічних дій, вирішення педагогічних завдань, правил і норм професійної поведінки.

Індикаторами теоретичних знань можуть слугувати навчальні досягнення студентів та остаточні знання в сукупності з результатами самоосвіти вже працюючих фахівців.

Критерій “уміння професійно-педагогічної взаємодії в різноманітних ситуаціях” характеризує досвід реалізації наявних знань, тобто знання, уміння, навички “...як результат особливого стилю впевненої поведінки, при якій навички ... автоматизуються і дають можливість гнучко змінювати стратегію і плани поведінки з урахуванням вузького (особливості соціальної ситуації) та широкого (соціальні норми і умови) контексту” [7, с. 10].

Якісним індикатором умінь професійно-педагогічної взаємодії виступають рівні комунікативних умінь та адаптаційного потенціалу.

Останнім критерієм виступає “здатність емоційно-вольової регуляції професійно зумовлених дій”. Ми виходимо з того, що сутність емоційно-вольової

саморегуляції полягає в розвитку в людини здібностей до самостійного впливу на свої регуляторні психологічні і нервові механізми певними вправами і прийомами з метою підвищення емоційно-вольової резистентності в складних професійних ситуаціях або підготовці до професійної діяльності [1, с. 42].

Виходячи з цього, зазначений критерій характеризує здатність тренера з атлетичної гімнастики адекватно ситуаціям соціальної та професійної взаємодії виявляти та регулювати прояв педагогічних знань, умінь та навичок.

Емоційно-вольова саморегуляція пов'язана з рядом таких важливих психологічних якостей, як: витримка, впевненість у своїх силах, увага, образне мислення та ін. Високий рівень емоційно-вольової саморегуляції тренера з атлетичної гімнастики запобігає розумовій і фізичній перевтомі, сприяє зміцненню нервової системи й збільшенню резистентності психіки до негативних дій, підвищує працездатність, що в сукупності може стати вагомим фактором підвищення якості спортивно-оздоровчих послуг.

Висновки. Сформованість професійно-педагогічної компетентності тренерів з атлетичної гімнастики може бути визначена за такими критеріями: “ціннісне ставлення до споживачів послуг з атлетичної гімнастики”; “особистісна значущість професійної діяльності”; “психологічна готовність до реалізації знань, умінь та навичок, що становить компетентність у професійній діяльності”; “знання з теорії та практики атлетичної гімнастики”; “об’єктивно необхідні психологічні та педагогічні знання”; “уміння професійно-педагогічної взаємодії в різноманітних ситуаціях”; “здатність емоційно-вольової регуляції професійно зумовлених дій”.

Література

1. Асямов С.В. Профессионально-психологический тренинг сотрудников органов внутренних дел : учеб. пособ. / С.В. Асямов, Ю.С. Пулатов. – Ташкент : Академия МВД Республики Узбекистан, 2000. – 141 с.
2. Батаршев А.В. Диагностика профессионально важных качеств / А.В. Батаршев, И.Ю. Алексеева, Е.В. Майорова. – СПб. : Питер, 2007. – 192 с.
3. Братченко С.Л. Экзистенциальная психология глубинного общения / С.Л. Братченко. – М. : Смысл, 2001. – 197 с.
4. Волошко Л.Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.Б. Волошко ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.
5. Гогонов Е.Н. Профессионально-психологическая компетентность специалиста по физической культуре и спорту / Е.Н. Гогонов // Теория и практика физ. культуры. – 2005. – № 4. – С. 42–44.
6. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.І. Гура ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 36 с.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
8. Зубанова Н.Ю. Структура психологічної компетентності спортивного педагога / Н.Ю. Зубанова // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / ред.: С.С. Ермаков; Харьк. худ.-пром. ін-т. – Х., 1999. – № 1. – С. 7–9.
9. Кульневич С.В. Педагогика самоорганизации: феномен содержания / С.В. Кульневич. – Воронеж, 1997. – 230 с.

10. Мазін В.М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.М. Мазін. – Запоріжжя, 2008. – 222 с.

11. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8.

12. Нужина А.И. Развитие профессиональной компетентности тренера-преподавателя в муниципальном образовательном учреждении : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.08 / А.И. Нужина ; Магнитог. гос. ун-т – Магнитогорск, 2005. – 23 с.

13. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.

14. Фазлеев Н.Ш. Компетентно ориентированный подход к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту / Н.Ш. Фазлеев // Теория и практика физ. культуры. – 2005. – № 12. – С. 9–12.

15. Хазова С.А. Профессиональная компетентность специалистов по физической культуре и спорту как показатель их конкурентоспособности / С.А. Хазова // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 1. – С. 50–53.

ПРИХОДЧЕНКО К.І., ОХРИМЕНКО В.В.

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ОНТОГЕНЕЗУ СПІЛКУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА У ТВОРЧОМУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Слово є одним із найпотужніших засобів впливу на людську душу, на емотивну сферу почуттів зокрема. “Справжнє виховання полягає в тому, щоб змушувати до постійної синхронної праці думку й серце” [1, с. 6].

Актуалізує зазначене проблемне поле дослідження беззаперечний факт визнання особистості людини, що зростає, головною цінністю суспільства. Питання онтогенезу спілкування вивчали такі вчені: А. Запорожець, С. Ладивір, М. Лісіна, А. Мелик-Пашаєв, З. Новлянська, В. Селивьорстов, П. Симонов, Л. Снегирьова, О. Яницька [1–7].

Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, Б. Спок та їх послідовники є прибічниками альтруїстичного, довірливого стилю спілкування на основі співпраці дорослого з молодістю людиною. Цей підхід відповідає духу демократичного суспільства, дає змогу бачити в тому, кого навчають, не тільки об’єкт, а й істинний суб’єкт виховних дій. Виходячи з вищесказаного, можна виділити такі сприятливі чинники спілкування: а) соціальна потреба в діалозі; б) апеляція до внутрішніх сил; в) ділове співробітництво; г) добровільна взаємодія; д) доброзичливість; є) активізація почуттів.

Р.Г. Ковальов виділяє своєрідний зміст спілкування – відносини, що диктують засоби, манеру спілкування [8]. А. Усова вказує на цінність гри як першого досвіду спілкування особистостей одна з одною [9]. Ми вбачаємо найсприятливіший шлях розвитку спілкування через застосування інтерактивних технологій. Вони сприяють розвитку комунікативних умінь та навичок, допомагають налагоджувати емоційний контакт між тими, кого навчають, вчать працювати в команді та прислухатися до думки свого товариша, знімають нервові напруження, націлюють змінювати форми діяльності та перемикають увагу на вузлові питання теми [10; 11].